

KİTAP TANITIMI

NUR HEYKELLERİ, TASAVVUFUN KELİMESİ, BURÇLAR RİSALESİ

Sühreverdi, Çeviri Editörü: Ahmet Kamil Cihan

Litera Yayınları, İstanbul, 2017

© Mahmut ASLAN^a

İşrâkîlik, Şeyhu'l İşrâk olarak da anılan Maktul Sühreverdî'nin kurduğu mistik ve teosofik felsefe olarak bilinir. Çeşitli kaynaklara göre Sühreverdî, Hicri 549 yılında İran'ın Sühreverd Kasabasında doğmuştur. İlk gençlik yıllarında Merâğa'ya gitmiş ve orada Fahreddin er-Râzî'nin de hocası olan Mecdüddin el-Cîlî'den felsefe ve fıkıh usulü öğrenimi görmüştür. Ardından tahsilini sürdürmek amacıyla İsfahan'a geçen Sühreverdî'nin, İsfahan'daki tahsili esnasında İbn Sînâ geleneğini tamamiyle özümlediği anlaşılmaktadır. Daha sonra Anadolu'ya geçmiş Konya, Mardin ve Diyarbakır'da bir süre bulunmuştur

En son Halep'e geçen Sühreverdî, ömrünün geri kalanını burada geçirmiştir.

Halep'te valilik yapan Selahaddin-i Eyyübî'nin oğlu Melik Zahir ile yakın dostluk kurmuştur. Yörenin âlimleri, Sühreverdî'nin gerek siyasi fikirleri, gerekse ona olan husumetleri sonucu tekfir etmişler ve öldürülmesini Melik Zahir'den talep etmişlerdir. Bu talepleri Melik Zahir tarafından karşılık bulmayınca onu babası Selahaddin-i Eyyübî'ye şikâyet etmişlerdir. Melik

---

^a Doktora Öğrencisi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, mahmutsln@gmail.com

Zahir'in babasından gelen baskı ve tehditlere direndiği fakat daha fazla dayanamadığı ve infâzı onayladığı bilinmektedir. (h. 586 veya 587) Kendisi ile aynı dönemde yaşayan *Avârifü'l Meârif* yazarı Şehabeddin-i Sühreverdî ile karıştırılmaması için Sühreverdî Maktûl olarak anılmıştır.

En önemli şârihlerinden biri sayılan Şehrezurî (v.687) O'nu üstadı kabul eder ve rabbanî bilge, şerefli filozof, rabbanî şeyh, ruhani mütellih, âlim, amil, fazıl, kâmil, muhakkık, ilahî sırlara muttali ve nuranî âlemlere yükselen çağın ve çağların biricik filozofu gibi sıfatlarla nitelemiştir.

Uzun yıllar yaşamamasına rağmen ardında birçok eser bırakan Sühreverdî, anlaşıldığı kadarıyla İsrâkîlik ile temelde felsefe ile tasavvufu birleştirme çabası içerisine girmiştir. Bu bağlamda; Zevki ve bahsi hikmetleri birleştirmenin kendisinden önce hiçbir felsefeci ve sûfiye nasip olmadığını savunan Sühreverdî, nazari ve çıkarıma dayalı akli bilgilerin tek başına hakikati anlamakta yeterli olamayacağını, manevî arınma yolu ile keşf ve ilhamın hakikati anlamada gerekliliği üzerinde durur.

Sühreverdî el Maktul'un en meşhur eseri *Hikmetü'l İsrâk* olmakla beraber fikir ve düşüncelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için diğer eserlerinin de okunmasının gerekliliği muhakkaktır. Bu bağlamda Sühreverdî'nin üç kitabının tahkiki ve tercümesi yapılarak ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur. Bu eserlerden *Heyâkîlu'n Nur* daha önce çevrilmiş, *Kelimetu't Tasavvuf* ve *Risaletü'l Ebrac* ise ilk defa tercüme edilmiştir.

Eserlerin tahkik ve çevirisi Prof. Dr. Ahmet Kâmil Cihan editörlüğünde Salih Yalın, Arsan Taher ve Hatice Gökteş tarafından yapılmıştır.

Eserlerin Arapça metinle birlikte Türkçe çeviri olarak sunulmuş olması ve anlam bütünlüğü açısından uyumlu olması hasebiyle üç eserin bir arada verilmiş olması da eserin önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Eser giriş ve 3 kitabın tercümesi ile 4 bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde Sühreverdî'nin hayatı ve eserlerinin tanıtımının ardından tahkik ve çevirisi yapılan eserlerin tahlilleri ve eserde kullanılan nüshalar üzerine ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır.

Eserde sırayla; *Nur Heykelleri (Heyâkîlu'n Nur)* ardından *Tasavvufun Kelimesi (Kelimetu't Tasavvuf)* ve *Burçlar Risalesi (Risaletü'l Ebrac)* kitapları bulunmaktadır. Muhtemelen önem sırasına göre yer alan eserlerin daha kolay anlaşılması için ikinci eserden başlanmasının daha faydalı olacağını düşünmekteyiz. Zira ikinci eserin hem birinci hem de üçüncü eserin ve belki de Sühreverdî'nin tüm eserlerinin anlaşılmasına ışık tutabileceği söylenebilir.

A. Heyakilu'n Nur

Heyakilu'n Nur; Nurların Heykelleri, Sühereverdi'nin ve İsrâk felsefesinin anlaşılmasında hazırlık mahiyeti taşıması açısından en çok ilgi gösterilen eserlerden biridir.

Tahlilinde geçtiği üzere şârihler heykellerden asıl kastın suretler olduğunu, Nurların Heykelleri'nin nura ait suretler olarak düşünülebileceğini ayrıca eski filozofların yıldızları; nurların gölgeleri ve heykelleri olarak düşündüklerini belirtirler. Bu bağlamda heykellerin yedi olmasının yedi gezegene işaret olabileceği düşünülebilir. Eserde Sühereverdî diğer bazı eserlerinde olduğu gibi hem meşşâî hem de işrâki terim ve düşüncelere yer vermiştir.

Birinci Heykelde; heyet, cisim ve cevher kavramlarından bahseden müellif heyeti, suyun kapta bulunmasından daha ötede bir başkasına tamamen yayılmış ve ondan ayrılamayan şey olarak açıklar. Cevher başkasına tamamen hululü düşünülmeleyen şeydir. Cismi ise hakkında en boy yükseklik gibi kemiyetlerin takdir edildiği cevher olarak tanımlar. Bu tanımlar üzerine cisimlerin cisimlik yönüyle ortak, heyet yönleriyle farklılık gösterdiklerini anlatır.

İkinci Heykelde; Müellif, insanın sadece bedenden ibaret olmayıp bedeninin ötesinde bir nefse sahip olduğuna vurgu yapar ve nâtık olan nefsin arınmış olması hasebiyle cisim ve cismaniyetten ayrıldığını belirtir. Nâtık olan nefsin, idrak edici kuvvetlerinden bahseder. Bilinen beş duyu organının yanı sıra beş bâtnî kuvveden bahseder ki bunlar aynı zamanda İbn Sina'nın da belirtmiş olduğu beş zahiri ve batınî duyu organlarıdır. Batınî olanlardan ilki, zahirî beş kuvvenin toplanıp bir havuza döküldüğü ve birleşerek insandaki algıların oluşturduğu ortak duyudur. İkincisini hayal, üçüncüyü fikri kuvve, dördüncü vehim ve beşinci bâtnî kuvveyi hafıza olarak belirtir. Daha sonra insandaki nâtık nefis ile cisim olan beden arasında bir vasıta olduğunu ve bunun da hayvani ruh olduğunu söyler. Bu ruhu nübüvvet bahsindeki İlahî Ruh'tan ayırır.

Üçüncü heykelde; Varlık konusuna girer ve varlıkları zaruri, mümkün ve imkânsız diye bölümlere ayırır.

Dördüncü heykelde; Zorunlu varlığın birliğinin ispatı üzerine deliller sunulur. Bu kısımlarda daha çok bir felsefeci gibi davranır ve akli delillere dayanan bir ispat üzerine mantık yürütür.

Beşinci Heykelde; Hareket kavramını felekler üzerinden anlatarak dünyamızdaki varlıkların oluşumlarının hareket üzerinden değerlendirilmesi yapılır. Her hareketin yeni bir İşrâkı hazırladığını belirtir.

Altıncı Heykelde; Bekâ konusu üzerinden nefsin durumu incelenir. Bedenin fâni olmasının aksine nefsin bâki olduğunu belirten Sühreverdî, akıbetle kemâle eremeyen nefsin ızdırab ve elem içinde kalacağını bir anlamda karanlıklar içerisinde kalacağını belirtir.

Yedinci Heykelde ise; Nefs yani ruhun gayb ile irtibatına değinen Sühreverdî, feyizlerin akışını nefsin kuvveleriyle izah eder.

B. Kelimetu't Tasavvuf

Şehrezurî' ye göre kitabın asıl adı *Kitab fi't- Tasavvuf* olup eserde *Kelimetu't Tasavvuf* adıyla geçmiş ve Tasavvufun Kelimesi olarak tercüme edilmiştir.

Eser, fasıllara bölünmüş olarak yirmi beş fasıldan oluşmakta olup müellif eserin başında içerik hakkında bilgi vererek sûfîlerin makamları, tattıkları marifetleri kalp ve ruhaniyet ilmini ve bunlarla ilgili kavramları hakikat ehlinin ıstılahlarına fazlaca bağlı kalmaksızın açıklayacağını bu yüzden kendisinin mazur görülmesini ister.

Tavsiye ve münâcâta "Allah'a saygı duy ve şeraite uy!" diyerek başlar ve sûfiyane nasihatlerde bulunur.

Daha sonra hakikat konusuna değinerek basit ve basit olmayan hakikatleri cisim ve hayat sahibi olan ve olmayanlar olarak ayırır. Ardından eserlerinde sıkça kullandığı heyet, cevher, cisim kavramları üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur.

Sonraki fasıllarda anasını erbaa üzerinde durur. Anasının özelliklerinin durumlarını açıklarken sıcaklık ve soğukluğu hareket, yaşlık ve kuruluğu şekil alma açısından değerlendirir. Ateşin sıcak ve kuru, havanın sıcak ve yaş, suyun soğuk ve yaş toprağınsa soğuk ve kuru özellikte olduğunu söyler.

İnsanın yaratılışını "Allah, insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı." (Rahman, 55/14) "Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık." ayetleri gereğince değerlendirir. Yaratılıştaki çamurluğu su ve toprak; pişmişliğini ateş kurutulmuşluğunu hava ile ilişkilendirir.

Nefsin soyutluğu üzerine değindiği fasılda, neftsen maksadının sûfîlerce kullanılan sır, ruh, kelime veya kalp kavramları olduğunu bunların da cisimsel olamayacağını ve bu yüzden nefs/ruh/kelimenin cisim ve heyetin aksine bölünme kabul etmeyeceğinin üzerinde durur. Ayrıca nefsin bedenden önce var olamayacağını iddia eder.

Daha sonra nefsin hayvani kuvvetleri olarak adlandırdığı duyulardan bahsederek beş zahiri, beş bâtını duyuyu açıklar

Varlık tarzlarına değindiği fasılda, varlıkları üç kısımda ele alan müellif zaruri, mümkün ve imkânsız varlıkları açıklar. Özellikle Zorunlu Varlığa değinen Sühreverdî, Zorunlu Varlığı suretlerden bağımsız, mahalli olmayan, zıddı ve dengi olmayan varlık olarak nitelendirerek adeta Vahdet-i Vücûd düşüncesine bir basamak oluşturur.

Diğer bir fasılda Zorunlu Varlığın birliğine ve daha sonrasında zorunlu varlıktan ilk sâdır olacak şeyin bir cisim olamayacağını ancak biricik akli bir cevher olarak ilk emir, Allah'ın en yüce nuru olduğunu belirtir. Bu bakımdan bu nur Vahdet-i Vücûd ekolünde Nur-u Muhammedî olarak düşünülebilir.

Cömertlik, zenginlik ve hareketlerin gâyesini anlattığı fasılda cömertlik ve zenginliğin ancak Zorunlu Varlığa ait olabileceğini söyler.

Hareket konusunda ise feleklerin hareketinin gâyesinin aşk ve lezzet olduğunu ayrıca âlemin üç kısım olduğunu;

Birinci âlemin, akıl âlemi ki ceberut'tur.

İkinci âlemin, nefis ve kelime âlemi ki bu âlem melekût'tur

Üçüncü âlemin ise cisim âlemi olan mülk âlemi olduğunu açıklar

Daha sonraki fasılda tenasühü açıkça reddeder, nefsin akıbetini ruhun kemâlat derecesine bağlı olarak anlatır. Sonrasında tek tek Haşhaşi, Hristiyan, Yahudi ve Mecusilerin dalalet üzere olduklarını açıklar.

Zevk yolunun ihyasını anlattığı fasılda "Biz Hikmetü'l İsrâk adlı kitabımızda, Eflatun'un ve önceki filozofların zevk yöntemine uygun olan, onların şerefli ve nurlu hikmetlerini ihya ettik. Bunun benzerini bizden önce kimse yapmadı" der.

Sonraki fasıllarda nefsin yetkinliği ile ilgili erdemlerden bahsederken, Ruhun beden üzerinde yetkin olabilmesi için adaletin önemini açıklar ve adalet için hikmetin, hikmet içinse iffet ve şecaatin bulunma zorunluluğunu detaylarıyla başlıklar halinde açıklar.

Ardından tasavvufta sıkça kullanılan bir kısım sûfi terimleri açıklar. Makam, hâl, hatırdan başlayarak irade, reca, havf, zühd, sabır, tevekkül, rıza, marifet, muhabbet, şevk, vecd, tevacüd, bast, kabz, levaih, sekinet, cem, tefrika, gaybet, sekr, sahv, heybet, üns, tevhid, mûkaşefe, müşahede, vakit ve fena terimlerini açıklar.

C. Risaletü'l Ebrac

Diğer iki eserinde akılcı yönüyle, açıklayıcı metinlerle bir sûfiden daha çok bir filozof üslubuyla karşımıza çıkan Şehabeddin Sühreverdî, bu eserinde Bâyezid-i Bestami, Hallac-ı Mansur ve dahi diğer aşk ehli sûfiler gibi adeta sekri sahv'ına mahvı isbat'ına gâlip bir dille karşımıza çıkar ve Sühreverdî el Maktul'e dönüşür.

Bu risaleyi zevke dayalı sözler ve coşkulu nükteler olarak tanımlayan Sühreverdî, eserini kendi deyimi ile "tecrit ehli" kardeşlerine ithaf eder.

Tecrit ehlini tanımlarken "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O'ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön." (Fecr, 89/27,28) ayeti ve Peygamber (sav) in "Vatan sevgisi imandandır." Hadislerinin manaları üzerine çıkarımlarda bulunarak "rabbine dön" deki "dönüş"ün asıl vatana olacağını ve bu dünyada yaşayan ruhun bu bakımdan ehli tecrit olduğunu belirtir. Muhakkak ki onlar bir bakıma "esir i gurbette" nalân olanlardır ve bu risale onlar için belki bir tesellidir.

Kendine has üslubuyla eserine; "Mağarasını terk edip Rabbine yönelen nefse selam olsun." diyerek başlar. Körün nurun varlığını inkârının, feyyazın yok olduğu manasına gelemeyeceği hakikatinden bahseder ardından Ebu Nüvas'ın dizeleri ile bezm-i elest' teki aşk meyinin kokusuyla sarhoş olmuş gönüllere adeta saki olup aşkın meyinden sunarak;

"Kadeh inceldi, mey de inceldi

Sanki mey camsız

Birbirine benzedi iş karıştı

Sanki cam meysiz" der.

Bâyezid, Hallac ve tecrit ehli kimseleri tevhid semasının ay'ları olarak nitelendirir ki O'na göre onlar, Rabbin nuru ile aydınlanınca gizli sırrı faş etmişlerdir. "Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şâhitlik ettiniz?" derler. Derileri de der ki; "Bizi her şeyi konuşuran Allah konuştu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz." (Fussilet,41/21). Ayetini delil göstererek; Her şeyi kuşatan Allah onları da konuştu. Zira Hak, dostlarının diliyle konuşur der.

Ardından beşeri tılsımı çözmek vuslat ile ebediyet kazanmanın yolunu anlatır. Bu yol remizlerle anlatılan on burcun geçilmesi ile anlatılır.

İlk beş burç zahiri duyu organlarını temsil ederek anlatılır ki cisimler âleminin algılanması bu vesileler yoluyla. Kısaca sâlik, sülûk'unda yol alabilmek için bu beş duyudan gelecek yanıltıcı tuzaklara kapılmamalıdır.

Daha sonra önceki eserlerinde de bahsettiği bâtni duyulara gelir. Bunları da tuzaklara kapılmadan geçen sâliki onuncu burçta bütün iç ve dış vasitalardan öteye geçerek vasıtasızlığı temsil eden bir şeyh (İnsan-ı kâmil) ile karşılaşır. “Onun kapısına yapış der” müellif zira “Onlarla oturan bedbaht olmaz, onlarla dost olan yalnız kalmaz. Onlar varlığın hülasasıdır ve Mâbud’a yakın olanlardır.” Onlarla olanlar beyan ile öğrenmekten müstağni olurlar der ve risaleyi, İbnü’l-Mu’tez’ in dizesi ile bitirir.

“Olan oldu, söyleyecek değilim.

Hayra yor ve bir şey sorma!”

